

0-16

Village, Hut

1. Motse o ke o tsebaxo ke wa xa sekwakwa, o kxaufsi le moxobe wa Phofu.

Diagram here

Thêta motse ke lexora la xo dikeletša motse. Moxôroxôro ke tsela e tšwelang ka ntlê xa motse e le maxora ka thokô tše pedi. Kxôrwana ke monyakô wa lapa. Le Hôlô ke ntlo ya xo thšêla mabêlê, e axiwa ka mafuri. Sešexo (grain basket) xa se axelwe ntlo, fêla se a thšeletšwa fase ka lešakeng. Morale ke ntlo ya xo xotša mollô (i kitchen). Ntlo ke ya xo rôbala. Kxôro ke felô fa banna ba xotšang mollô, banna ba dula xôna, basadi ka xaê, banna ba loxa medi xôna.

2. Bangwê ba a betla, bangwê ba loxa dišexo; bašimane xe ba boya xo diša, yo mongwê le yo mongwê o tšwêla a swere lexong la xo beša kxorong, yo a sa tleng nalô, o a thširwa mollô. Ba xama dikxomo kxôrong. Xe moêng a tsêna, o tsêna pele kxorong, a lothša banna, a kxôna a ya ka xaê. Xa a x jo fetêla ka xaê, a se lothše, o thsetše molaô, a ka a kobiwa motseng. Bašimane ba thuthupiša dithuthupe kxôrong ka sethšekxethšekxe. Xo ya kaêlanwa xe banna ba ile ka xaê. Bakxalabyê ba botša bašimane tša kxalê, tša dintwa, le tša xela ba tsoma diphôôfôlô le ditau. Bašimane ba kxoboketša maxôbê a bôna ka moka ba jêla kxorong. Kxatsele e jewa ke bašimane kxorong le dihlakwana tša dikxomo le dipudi. Ba rokotša dikxomo kxorong. Xe motho a ile kxorong xe ba xama, xaxolo xe e le moêng, ba mo fa maswana ka kxamelô xore a nwê; ke hlompho ya xore ba xo amoxetše xa botse. Kxorong bašimane ba itiša xôna, ba raloka xôna ka ngwedi le banenyana xe bašimane ba boya madišong, ba fa banna maxôlô,
3. ba xo utswa bangateletša dinonyana le ditsiba. Ere xe la banna ba ilo ja ka xaê, ba šale ba di beša. Xôna mo kxorong ke mo xo tumišwang ba ba rupilexo, xo nyatšwa mašoboro. Mašoboro a tla ba a bôna xore xa ba phêthêxa, ba yo rupa. Melato e rêrêlwa kxorong, dialoxa di tlola kxorong, dinaka di binwa kxorong. Kxomo xe e bolawa, e bolaêlwa kxorong e buêlwa

kxorong, e hopêlêlwa kxorong. Dinonyana le diphôôfôtswana di šimêlwa kxorong, ka xaê ba thšaba xo thšira bana le basadi. Kxôrô ke selô se sexolo. Seêma se re: Monna o nna kxorong; mosadi o šala ka xaê. Dikxomo di lala ka kxorong, xe xo na le seretseka mo lešakeng; di xamêlwa xôna.

Letlôlô la mabêlê xale axiwa^e fase, le axiwa xodimo xa motheô wa mafsika, le thšabišwa mohlwa. Ntlo e ngwê le ye ngwê e na le mong wa yôna. Ntlo ya pele ke ya Mmapu Montša, ngwana a xaxe ke kwena, mosadi wa hahe ke mohatša mmapu, Mmapu o na le bana ba ba raro. Ntlo ya bobedi ke ya Mapoma wa Mokxalabyê, xa a na morwa, o tšere mosadi, o tšerwe ke lapa, o êta a itopêla. Bana le šakone, o feletšwe ke bana, a ba a rea yo mongwê Ditlokotloko tša kxabo a Rahole, a kxôna a mo phelêla

4 Ditlokotloko ke xore dithsêlê. Ke xore kxabo a Rahole o be a na le dithsêlê kudu. Ke leina la ngwana wa lehlôjô, mo xongwê ba ka no re a xore ke "Mpya." Ntlo ya boraro ke ya kxôle, o tšere Nkolo wa lefetwa, lefetwa ke ngwanenyana yo a sa tšewe xo, a fetwa ke masoxana. Ba mo fetile ka xore a be a na le leihlô le tee fêla. Ntlo ya bone ke ya Masama Sekwakwa monye a motse, o na le bana ba ba selêlaxo. Maina a bôna šia: Thabiši, Seakxi, Ramokone, Mašuxo, Ntsakile le monyanya. Ntlo ya bohlanô ke ya Mafoša Mabo ela, o na le bana ba babedi Ledile, le Tlakana.

5 Ntlo ya boselêla ke ya Moithšela le Mašadi Moithšela. Ntlo ya bošupa ke ya Potšiši Sekwakwa la Sekxowa o re ke yêna Piet, o tšere mosadi a moxolo axe, o tsošetša moxdoaxe ntlo; ka moraxo a tla a tšea mosadi yo a anang yêna, yo e bang wa xaxe. Xe yo moxolo a hwile, yo monnyane o šala a tšea mosadi wa xaxe, xo byalo le xe yo monnyane a hwile, yo moxolo o tsêna ntlong ya yo monnyane. Ntlo ya bo rôba menô ye mebedi ke ya xa Mokwena. O na le bana ba ba bedi ke Monoxe Mokwena, le llêlê Mokwena. Ke tsôna dintlo tša xo phêthêla ka thokong ya moxobe. O axilwe ke banna. Monye wa ôna ke masama Sekwakwa, a latêlwa ke monnaxe Piet Sekwakwa, Mafoša Mabokela ke molamo a masama le Piet, motse ona o bitšwa wa xa Sekwakwa. Palô ya 9 e bonthša lešaka la dipudi, palô ya 10 e bonthša lešaka la dikxomo, aplô ya 11 e bonthša lešaka la dinamane, palô ya 12 e bonthša sebešô

sa banna sa kxôrô, palô ya 13 e bonthša tsela ya xo tšwêla kantlê xa motšê e bitšwang moxôrôxôrô. Palô ya 14 e bonthša kxôrwana ya xo tsêna ka lapeng. Lapa le lengwê le lengwê le na le kxôrwana ya lôna. Kxôlê a morongwa le yêna ke molamo wa Masama Sekwakwa. Ba bangwê e jo ba batho ba motse fêla, ke batseatseana ba lothša Sekwakwa. Moaxi wa motse peleng e be e le Marwala x Sethinya wa xa Nthšimudi Sekwakwa. Ke Mothokwa xe a lothša ba mo rêta byalô; ke Letsutsa mohuta wa xa bo; 6 mohuta wa Mapono (Swazis). Banna ba kxethile felô fao ba ba bexo ba Sepela le Nthšimudi Marwala Sethinya Sekwakwa. Leina le la Marwala Sethinya, ke xe a ithêta ntweng, a re nna ke re xo bolaya e re motho a se a hwe ke morwale a ete thinya thinya. E be e moxodimo xa mmoto; xo kxethilwe felô fao xore xo bônwê madira xe a etla a sa le kxolê, ba itokišetše bôna. Xa xolo ke kxaufsi le dithaba le makxorobohlong fa xo iphihlwang xôna xe xo thšabiwa manaba a bôna. Xa se kxolê kxôlê le dithaba, xe batho ba thšaba ba ka tsêna dithabeng kapel . Xa xo kxethwe moedi, xoba tswapô la mmoto xe xo axiwa motse, fêla xo kxêthwa thaba, sehlôlelông sa mmoto, le xe e le kxaufsi xa sekxwa xa xo ratexe. Lebala baleng xo ka se axiwe motse. Motse wa xa Masama Sekwakwa o lebcletše letsota (North) thêta motse e axilwe ka dithata xore le xe manaba a ka rata xo tsêna motseng bošexo, ba rata xo o fiša ba palêlwê, le xôna dikxôrwana tša motse di pitlaxane kudu, xo ka se tsene motho a boputše ngwana, di a phereketswa ka maphika, xe lephika le lla bošexo, xôna xo tsoxa 7 banna ka marumô le dithoka le sethunya, ba boifa maôkxôkxô. Maôkxô kxô ke batho ba ba bexoba bulêla dikxomo bošexo ba di thope. Motse o o axilwe mabung a mabotse. Xa se mo lekxwareng xoba lešukuhleding fa motse o axilweng xôna. O axilwe kxaufsi le metse ya Borasebethšele, Mašiatšidi, leya bo kxabo a Rahole. Ke kxaufsi le metse, tikoloxô ya moxobe wa Phofu le wa Mašuxo ke mônôxa, metse a xôna xa a phše. Motse o dikeleditšwe ke mašengwana a dirôkôlô, mašemo a naxeng le ôna a xôna a maxolo; mašemo a ka mafuri ke moakolo wa bana.

Pele motse xo sešo xwa thêwa motse xo bitšwa Matwêtwê, xore a bêê motse, tikoloxô ya thêta motse e bewa ke yêna, le lešaka la dikxomo la dipudi o a le beya xore tle di atê dintšifalê, tikoloxô ya lapa le lengwê le le lengwê, o a leboxiwa ka kxômô xe a phethile mošomo wa xaxwe. Leina la Makxôna tšohle ba re ke Ramela. Xe a be a motse o êpêla dikôkwane tša xo bea motse, o di êpêla ngwaxa o mongwê le o mongwê, ka xobane di a tsofala dikôkwana tšeuwe. O tšea dithatana a di tlotša sehlare a di kôkôtêla fase xe a bea motse. A re moloi a ka se

8 se tsene. Haba bolae pudi xe ba bea tš motse, ba bolaya pudi xe ba dia Sedimo sa xo alafanô motho. He e le pudi ya Sedimo e nwešwa Sehlare, ba tšea metse ka lešapelo, ba thšêla mpholo xe e enwa metse a ke moka ke lehula pudi. Sehlare se thšêlwa ke ngaka. Ngaka e lefiwa ka kxomo xe e beile motse. Lešaka le axiwa pele ka moraxo xwa axiwa dintlo. Dintlo di dira modikelele tša e ba le kxôrô e tee. Banna ba axa motse ka dithêmo tša dithata. Ba thušana le meloko le ba xabo bôna, le masoxana a seng a tšee a ba thuša.

H u t Ntlo ye ke e tsebang ekxolo e axilwe ke banna le basadi. Banna ba rêma dithêmo, masoxana a ya maloding, basadi ba ya byanyeng, banna ba ya meding xo loxa dithapô tša xo rulêla. Dipalêlô di rôngwa ke banna le tšôna. Ba rêma dithata tša mehulere, tša mekxokxothwane, le tša mekwele, le merekudi. Mabyang ba nyaka mothšikiri le morulêla le kxolane, xexo sena byang ba rulêla ka dihlaka tša mabêlê le tša mabelebele. Malodi ba šumiša a mooka le mošu le moesele le mokxoserumu. Ba hlwa ba axa letšatši ka moka. Mabatati a na le mehuta e mebedi

9 ke moxoxoba le moêmê. Moxoxoba ke la xo xoxoba, moêmê ke la xo êma, xe motho a tsêna ka ntlong ya moxoxoba o hopa ka mpa fase a kxôna a êma ka teng xa ntlo, xe e le moêmê o khunama kudu kudu a kxôna a êma ka teng xa ntlo. Merapalêxô ke dithata tša xo thekxa lelati ka mathokô, diakxophe ke dithata tša ka fase le xodimo, mo lelati le swetang xôna. Dišaramo ke dithata tša

xo dira mathudi. Makotwana a ntlo ke dithata tša mafata tša
 ho thekxa dišaramo: Dipalêlô di bofya ka malodimo dithateng
 tša xo dira hlaka. Moxare xa dithata tša xo dira halaka,
 xôna lethata e kxolomo dithata di hlakanang e bitšwa xore
 ke mošibiši. Xe ntlo e dirilwe ka dišaramo xa e bewe mabalêlô,
 dišaramo di a nnana, xo bewa byang bya kxolane ba bofya ka
 malodi. Dikôkôtwane di kôkôtlwa mo lebotong la ntlo, xo phulwa
 dithata mašoba tša tsenthšwa. Dithekxa dithata xore di se
 redi moxe le fase. Lebato ba le tiša ka dingetana le maekxe
 a dikxeru. Le dirwa ke basadi ba motse ka moka, ba bata ka xo
 xakololana ba re phša! phša! phša phša! phša! ba dira ka
 9 10 dibato, ba šāšeditše metse pele. Sebošô se dirwa ka moraleng,
 ba fata molete wa thete budi, ba o bata, ba bea dingetana ka
 mathokô le fase, ba bea mathšôxo a mararo a xo thekxa pitša.
 Mathsexo ke mafsika a xo lekana xo thekxa. Mafuri a axiwa ka
 mahlaku ka moraxo xa ntlo, lapa le moxare. Sefatana se fexa
 dipheta le ma fêhlô le maho. Xa se tee, xo na le sa mahô, se
 nna moraleng; sefatana sa dipheta se nna ntlong. Molaadimo
 ke thata ya xo potla ka fa ntlo, e fexa mesese le mekxopha ya
 xo apara bošexo, le ditsiba. Diphatê ke mekxopha ya xo alwa.
 Sehlare sa xo bea mmele ke saxo bea motse, xo o šireletša
 melekong ya baloi, le xore baloi ba se lale ba xo binthša ba
 xo panne. Mathsexo xa a tšwanêlwaxo hutološwa, xo tlošwa le
 lengwê xe motho a hwile, xwa šala a mabedi ka moraleng. Le xora
 la motse, lešaka la dikxomo, lešaka la dipudi, lešaka la
 dinamane; xa tša swanêlwa xo rutlwa le xo xotša mollô ka tšôna.
 Letlôlô le swanetše xo nna le tsêna phefô xore mabêlê a se
 fehlwe. Hlaka ya letlôlô xa ya x swanêla xo kxoma le bota.
 Mo xo lexo sešexo ka lešakeng xo swanetše xo ~~nx~~ noba totoma xore
 11 metse a se tsene. / Molete wa xo thšêlwa mabêlê o epiwa mofase
 mo lešakeng la dikxomo, xwa ~~ix~~ išwa fase, xwa xwaiwa molete wa
 nkhwiribisi, xwa dilwa fase; ba dira moletyana fêla xa x xo
 lekana motho xo tsêna; ba xwa ya molete ka mathokô. Sefala se
 dirwa ka bolôkô ba dikxomo, se bopya ke basadi, sa omišwa mo
 letšatšing, xe se omile se nna ka mathuding sa thšêla mabêlê a

ko ja. Sefala ke yōna saka ya basotho. e mabêlê a fedile ka se faleng xo epollwa mabêlê a sešexo. Bothakxa bya mahlaku ke xo swaela xore xo se tsene selô. Bothakxa bya mabôta a ntlo ke makwala le makxôlô. Ka xo kxabišwe kxôrô le mabati. Bothakxa ba thêta motse ke xe dithata dibe betlilwe di lekanêla. Bothakxa bya lebato ke xe ba ritetšê fase xwa eba boreledi, bakxopha dipitsi, matata mofase, le mesese. Ke maina a mekxophô. Bothakxa bantlo kwa xodimo ke sehloa sa yōna. Ba loxa mabyang ba bapa ka malodi, ba apeša mošibišî. Dintlo di na le mehuta e mebedi, ke ntlo, e ngwê ke kudupa. Kudupa ke ntlo ya xo botwa le kwa xodimo, xa ena lethšoba, e bothithô marexa, fêla meboya ya bošexo xa e tšwe, xe o tsêna xōna pele o thšêlwa ke ~~xix~~ sešî sa monkxô xe e sa leka bošixo.

- 12 Motse wa kxošî ka mehla o nyaka letswapô la thaba, nhlorana ya thaba. Ke e le metse ya bafô e nna mebotong le xe e le meeding. Mašaka a dikxomo a mokxorong, a ka xare xa kxôrô. Dintlo di ka xare xa thêta motse. Matlôlô a xo bolokêla mabêle a ka mafuri. Dikxomo xe di le ka fa xare xa kxôrô dithšabišwa maokxôkô. Motse wa kxošî xe o le sehlolelong o diretšwe xo hlola ma naba. Ke xo tsenwa motseng xo lothšwa mong wa ôna, xe xo tšwika motseng xo thwe šalang. Xe xo tsêna ntlong xo thwe kax koko. Xe xo tsêna šakeng la dikxomo xo lothšwa banna, xwa kxōna xo botsišwa kxomo ee timetšeng. Ke motho a le fa motseng o dira sa benye motse. Ke motho a le ka ntlong o ya ihlompha. Motho xe e le moêng xa a thswanêla xotšwa ka fa, a tsêna ka fa. Moêng o naka di maripa, o a iphutha. Mokxwa o mobe ke xo ênêla batho ka dinao. Moloi ke xe motho a kxotsa bana ba motho a re ke babantšî. Ko dulwa fase xe e le moxwê o nna lexoxong. Motho xa a swanêla xo thseletša batho ba baxolo. La a swanêla xo bolêla ka fa a ratang le ba baxolo. Xo thswêlwa mare ka sebešong, xoba lengetanong; la mmutedi wa dipudi. Ko rotêlwa ka pitseng ya letsopa bošexo. Ko rōbalwa ka ntlong, le xe ele fa lapong, le moraleng. Ko jêlwa ka moraleng, banna ba jêla kafantlong, bašimane kxorong. Banna ba motse ba ja le baêng ba banna, baçti ba banna, ba sepedi ba
- 13

banna. Bakxekolo, basadi, mathari, ba ja xo tee yo mongwê le yo mongwê o jêla ka lapeng la xaxwe. Bannyana ba a jêlana, le masoxana le ôna a a jêlana. gwetš¹ xe e sa tš²o xôrôxa e ja le monna wa yôna moxopo o tee. Maêti ba ba sa tsebyexo ba ja ba le tee. Bana ba ja ba le tee. Kxoš¹ e jêla ka ntlong le batseta ba yôna le induna le yôna. Mollô swanetš³e xo dirwa sebešong, le kxorong, e sebang ka šakeng, le lapeng, le ka fa ntlong. Molôra e thšollwa letlaleng, e se bang ka mafuri. Mo setlwa ka fa moraleng, e se bang ka ntlong; xo šilwa ka moralag moraleng; e sebang ntlong. Byalwa bo diwa ka mafuri ka dinkxô. Dirôkôlô di kxaufsi le motse, kantlô xa motse, ka nthaxo xa motse. Mo thšabišwa dikxomo xore di tla ja. Motho xe a lwala o hutološwa ditaô, fêla xa ba tloxele motse ka xo o thšaba. Xa ba tloxele motse. Motho xe a nyetš⁴e o nna le papaxe. Banna ka moka xa se benye metsana. Mosadi yo mongwê le yo mongwê o na le ntlo ya xaxe. Dintlo di axiwa ka xo latôlana xa basadi. Ke ba huduxa, ba a rutla mahlaku le dintlo ba tloxôla dithata tš⁵a lesoro tš⁶a lešaka. Ba tš⁷ea mabyang ba o rulêla dintlo tš⁸e diswa. Xa ba sa êtêla matoko. Xa ba sa ya matokong ka xobane xa xo na se ba se tloxetš⁹exo. Xa xo sa na yo a nang le thswanêlô ya xo dira se sergwê, xe e se ba ba sa tloxetš¹⁰exo dišexo tš¹¹a bôna. Basotho ba re xo sa boêlweng ke teng; šopeng xo ya boêlwa. Xa xo yo a ka ikanêlang xore nka se sa boya mo ka xore motho o swana le thšêlâtê. O ya sepela ka xo dikoloxa. Xa xo na yo a ka dulang xo ôna. Dintlo ba a di thinth¹²a; xe e le thšemo yôna motho a ka no e dira, ka tumêlêlô ya monye motse wa pele. Ke ba sa na le selô se ba se tloxetš¹³eng, ba tla no tla ba hlôla. Ke ba huduxa motseng, ba tla ba be mo xo ngwê ba thšabile. phiri motho. Batho xe ba huduxa ba thšaba kxôrwana ya kôti xe e sekama, kxôrwana ya kôti ke thata etelele ya xo tlotš¹⁴wa ka dihlare, ke modimo o šele. Ke owa ba huduxa, ba re modimo o a wa.

Xo na le mokxathlô, maxareng a dithsôlô ka xo fetana xa melato. Xe motho a khutlile o mongwê a sa mmone o ya lefa, xe a befeletšwe yo mong ka phoso o ya sôlwa ke banna ka melomo; xe a be a itwêla xo se xo thome yena molato o ~~fix~~ fiwa yo a thomilexo xolwa, a lefišwa; xe xo thswenyane yêna o a lefišwa xe mosadi a lwele xo lefišwa monna ba re monna a ka be a mo kxadimole. Xe e le bana, ba a inamišwa, ba itiwa ba re "babedi xa balwe." Xe e le badiši ba ješa mabêlê, ba a bêthwa. Xe ele baratho ba motho ba lala basadi xo lefa bôna, be ba šomela; xe ba se na dikxomo, yo moxolo a ka no bathuša xa a rata. Xe ele motswala a motho le motloxolo a xaxe; bôna ba tla lefêlwa ke ba bo bôna. Badiši xe ba ješitše mabêlê, ba a itiwa. He motho a tloketše ~~mmj~~ sephoreketšo, a se bonwe, ke šopa la boxexo, xa le na monye. Xe motho a fatile molete tseleng a rôba batho, o a lefišwa. Xe motho a lesitše diphšatla (traps) naxeng a swariša dipudi, o a lefišwa.

He motho a bolaille motho, o a bolawa ka thôka. Xe a mmolaille ka phoso xoba ka bômo, o ya bola a, ba re o tla ruta botši. Yo mongwêle yo mongwê, yo a bolayaxo motho o a bolawa. Xe e le bana ba wetšana ka sedibeng, yo a setšeng mongwê a hvile, o ya bêthwa fêla. Ba bona mošatê taba ya polaô. Taba ya polaô e rêrwa ke kxôrô, kxoši yêna ke moahlodi. Polaô xa e ritelwe le xôna xa e na bokwala. Xe motho a be a ithšereletša, xa a na molato. Xe motho a humanwe a otswa, o a bolawa ke monye a ntlo ka selêpê, xa a na molato, hodu le lefa ka setopo. Xa a sa penyana naê, o hlabêlwa mokxoši; xwa thwe lešola!

M a i m i n n g. Motho xe a ripile motho letsôxô o a lefa. Xe a kotiseditše motho leihlô o a lefa. Xe a robile motho letsôxô o a lefišwa ka kxomo. Xe motho a ripile motho tsêbê o lefa ka kxomo. Monna yo mongwê o kile a lwa le yo mongwê a mo rôba letsôxô, molato wa ya kxorong, xa xo rôbya letsôxô a iša molato kxorong, banna ba kxobiwa, wa tsena molato, molatêdi wa kxoši a thôma a re:- Xa re na se re le bileditšeng bakone, taba ke ya madi, morwa mokêtêkêtê o robile morwa mokêtê letsôxô balwa.

17 Šidiweng Bakone di tlweng! Di na le banna! Ba ya natsō; Ba
 ya natšō! Monna a kxōrō a ēma a re: "Morwa mokētē o na le
 molato ka xorōba mongwē letsōxō. Haalefē!" Kxōrō ka moka ya
 mo tswa ya re xa a lefe. Setulo sa Hišwa kxorong xore a tlo
 ahlola molato, kxošī ya tšwēla e nanaila e apere mokxopha wa
 nkwe; xa a sa tšwēla kxōrō ya re ka moka. tlou morēna!
 Tlou Morēna! A fihla a re kikinene mo setulong. Ba mo thšēla
 tšōna dikxang tša kxōrō. Kxošī ya re o a lefa sekētēkētē sa
 mmaxe, o tla lēmala, onthša kxomo oalefa, o tla ruta botšī.
 Ba re Tlou Morēna! Tlou Morēna. Kxošī ya tšeelwa setulo, a ya
 ka xaē. Ba re o ya tlwa morwa mokētē, kxōrō e re o nthša
 manga ngahlaxa a banna, ke kxomo, e tle kxorong e sa le xosasa.
 O tla eta a eja melato. Melato ye mebyalo ya xo rōbana matsōxō;
 xe e le mosadi a rōbya ke monna o a lefa, xe e le ngwana wa xaxe
 o a lefa ka kxomo, xe a mo robile ka bōōmo o a lefišwa ka
 kxomo; xe a mo robile a sa mmone, ka phoso a mo, rōba, ba tla
 re o mo khutlile, ba se mo lefiše. Xe a mo robile ka xo sehloko
 mele, le xōna batla re o mo khutlile; o be a sa mmone; a seke
 a lefa. Xe o mongwē a phutše mongwē nthlo, o a lefa ka pudi
 kwa kxorong. Ntho le madi di lefya ka pudi kwa kxorong. Xe a
 mo tiile ka patla, xoba a mo tubaka xubaka ka di feisi, xoba a
 mo raxa ka leoto, yola a se itwōle, moraxi, motubaki, motswabudi,
 o a lefa ka pudi ya e ba ya mangangahlaxa, kxomo ya re xo lefa
 ya tsēwa ke kxošī, ba re o tla lefēla a no bōtha batho. A no
 tswabola bangwē a no raxa batho. Xe a be a sa mmone o tla re
 "ntlantlabe" ke be kesa xo bone, ke xo khutlile, xe e le ka
 bōōmo ba ka lwa, xwa fiwa molato yo a thomileng, xe a ithšeretša
 xa a na molato lexea ka fenyā yo a thswenyaneng. a mo phula, ba
 18 tlare o mo kxōnne o ya ~~tham~~ thswenyana. Xe banna ba phulane
 ba a ~~kax~~lefišwa ka nko xoba pudi. Xe e le monna yo mongwē a
 bōtha mosadi wa yo mongwē o a mo lefa. Xe e le mosadi wa xaxe
 xa a mo lefe, ba re mosadi ke kobō o thinthwa dinta. Xe e le
 motho le bana ba xaxwe xa a na molato ke bana ba xaxe. Xe ele
 bana ba bangwē, benye ba bōna ba ka dira molato. Xe e le ~~hax~~

bana ba phulane ba a bēthwa, ba re babedi xa ba lwe. Bana xa ba lefišwe xe ba lwelē. Xe a be a iphahlēla xa a na molato. Xe a thswentšwe xoba a rumotšwe ke yo mongwē, xa a lefišwe, xo lefišwa yo a rumolaneng. Taba ya xo kata basadi e bexwa mošatē. Xe mosadi a sa bolele xore ke katilwe ke xore o tla be a be a rata. Molato o na le mosadi. Xe mosadi a re o nkatile, mokati a re ke ikxanetša, mosadi xa a be a sa rate o mmotša dikhutlo, ke xore felō fa a mo katileng. Le xe mosadi a sa ba bonthše mašupōšupō, moba bexo ba lwēla, ba a dumēla, ba re e ya ka xač mma, mme ba šala ba mo swere sehloxo. Benye ba mosadi ba šetše ba iteta dikxara, kxōrō e re: "Aowa barwa mokātē, molato xa o lwelwe. Molato o byalo o rērwa kxorong ya mošatē. Xa motho a katile mosadi o lefa ka kxomo, xoba ba motšeela dikxomo ka moka xa a xwaba. Xe mo nna a xomišitše mosadi tsela a mmētha, o ya mo hlala. Ba bo mosadi ba buša dikxomo. Xe e le yēna mosadi a mo dumeletšeng xore a mo xomiše tsela, o na le molato. Mosadi xa a dumēlōlwa xo xo mišwa tsela e tla be e se mpa ya monna a xaxwe a e topile.

Abuse, slander, derision

Xa xo na taba xe yo moxolo a re xo yo monyane sekētēkētē sa xaxo, yo monyane aka se ipuselotše a mo roxa. Xe e le ba baxolo ka moka xōna ba ka lwa. Ka xore yo mongwē o tla re sa mmaxo sa re, yola a re le wēna. Ke mphela ke xo bōfa-bōfana. Ke xolwa. Xe e le thoxano mo sesothong xa e iletšwe, ba no roxana, o hwetše moroxiwa a se na taba. He ba kaēlana aka no mo thšēxa ka fa a ratang.

19

Xe e jo ba mahlapa a xo roxana ke sejō xo batho ba baso. Le xōna bana le xe ba roxiwa ka mahlapa auwe xa ba sa ekwa bohloko. Thoxanō ke tlwaēlō. Mahlape a ba a roxanana xo ba no re sekētēkētē sa mmaxe. Xaxolo ba bolōla ka dithō tše di sa bonwexo tše di fihlilwexo: Xe ba kaēlana ba re nkae mmaxo le xo ja malōkō a dikxomo, papaxo le xo sepela byalo ka hlame, tsebe tše e reng ke tša pudi, nko tše e rong ke tsela. Ba bangwē ya ~~hxx~~ bane ba xōna fa ba a sexa, ba thsexa dika tše, xe e se yēna a be a befelwe a lwe le yola a bexo a mokaēla.

Xe ba roxana ba re: motete a xaxe Nyôammaxe, mosela a Rakxadiaxe, le phsinya rraxa, le mosonammaxe. Dino fetšwa ke ba roxani bao. Xa di fetšwe ke batswadi ba bôna, le xôna xa di ee kxorong. Xa se taba ye kaya kxorong ya lehlapa, xe motho a roxile yo mong le yêna o ya ithoxêla xe ba lekana. Xe e le yo monyane a roxile yo moxolo o ya phophotha fêla a se nche selô. Xe e le yo moxolo a roxwa ke yo monya e o m yammêtha, le babô le bôna ba ka se e me naê.

Kxošî le xe e le Induna bôna ba ka no roxana kafa ba ratang, a na ba roxa mokxalabyê yo e seng thaka ya bôna, a ka se bolele selô, o tla no metsa bohloko, le xôna a ka se bonthše kxošî xore o tlwele bohloko, xobane a ka tla a mmêtha. Xe e le bopapa le bomma a motho xa ba swanêlwa xo roxiwa, e ka ba molato, wa xore motho a lefišwe. Xe e le motswala a motho yêna xa a na taba le xe a ka roxiwa; ke thswanêlô, ka xore ke motswalaxe. Xa a na taba.

Youth

Bana xa ba sa le ba bannyenyane ba hlwa ba raloka, ba dira mantlwantlwane, ba šila mabu, ba apea dipitšâ ka mahlapoloxô (urines) ba sa xotše mollôka fase xa tšôna. Ba a khutêlana, ba nyakana. Ba apea dikxotswa kxotswane ka dipitšâna. Bašimane ba bopa dikxomo ka letsopa, ba a di lweša, ba di axêla mašaka. Ba di pana, ba di xôxa lefase ba re di a lema. Ba axa mantlwantlwane (small houses) ba raloka kateng. Ba raloka Hibila, ba bitšana ka melodi. Ba a kobana; ba fana bokôti, yo bo šetšeng le yêna ke ngwana-an-koto-le-boladu, o tla lala a phuphura dinta. Supya a ka se dumele taba yeo, o tla kitima xore a ba šiê. Xa a se na lebelô, ba tla mo swara, a lala ka bokôti. Xe ba raloka bokôti ba raloka kamoka. Ba khutêlana kamoka. Banenyana ba kêta ba le tee, ba šimane ba hlaba ditlwê ba le tee. Dilô tše ba rutanang ba di tsebang. ke kwata, kwata, mmotwaneng, se raloka le bašimane, bananyaneng o thšabang, o thšaba thupa tša meretlwa." Ngwananyana o tla nama a tloxêla bašimane a ya banenyanyaneng. Ke polêlô ya xo nyatša mositsana yo. Xe

ba bolêla temana yeo ba e bolêla kamoka, aba a hlabya ke
 21 dihlolong, a ipôna molato xe a raloka le bašimane. Dithutô
 tše ba di tseba xo ka hlôxô: ke tše:- Peke, Peke, makelane,
 seliseli fothšomane, a pee ju sepeke, makakapedi polo,
 inthšî, inthšî, ~~it~~ inthšî, pae, thuu, pae thuu, pae sak.
 Ke xe ba kxêthêlana bokoti. Yo bo šetšexo ka yêna o ya ba
 ko ba (fôma) le tše dingwê. Xa ba xodišane ba fo ithalokêla.
 Ba lothšana le ba meloko. Xe ba bôna ngwana ba bôna papaxe.
 Kxodišô, hlomphe, xo rata metswalô, ba ruta ke babo bôna.
 Xe moêng fihla ba re sepela o yo lothša, a lothše; le xe
 a xodile a ka se lebale, o tla no lothša. Ba rutwa ke batswadi
 ba bôna xo lothša. Le batho ba motse ba re lothša, ba a ba
 ruta. (Xo raola). Xa ba ba botše xe ba sešu ba raole.
 Mošimane xe a ka raola xa baka botše motho. E mpa mositsana,
 o dirêlwa, monyanya, ba a šila, ba mo nea dimphô. tša xo
 swana le masôka, le dipheta le tše dingwê; le ditilwane o
 a fiwa. Ba šila thakxwana ya fola ya tlala, ba hōma thakxwana
 ke dipheta ba re ke ngwana, ba mo ôpêlêla, ba ôpêlêla kxôpha.
 Kxôpha ke monnyana yo a raotšexo. O ya laiwa ke bakxekolo le
 mathari, xore a se ke a sepela le banna ba tla mo fa ngwana
 22 Byale o i tla thōma xoba thšaba. Monyanya wa xo binêla
 kxôpha o tšea tšatšî le le tee. Ba a bina, ba letša meropa,
 ba lêma dinaka, ba hlaba mokxošî. Ba apara tše ba di aparang
 ka menyanya, e lexo dipheta le difôtô. Mošimane o laiwa ke
 banna ka thokong ya basadi, kwa xo weleng. He motho a
 raotše o na le ditokêlô tša basadi le tša xo raloka le
 basitsana ba ba raotšeng. Ha a sa raola o bitšwa lekaka. Xo
 raola ke xo etelexa xa tsela ya bana.

Courting

Lesoxana le monnyana xa bana kopanô. Xe lesoxana le
 nyetše monnyana ka dikxomo, o ya dumêlêlwa ke batswadi xo ya
 ntlong. Ba kopana dinakeng, batswadi xa ba ba xanetše; le
 meketeng, le xōna xe ba hlakana le bannyana ba ba thswara
 matswele. Ba re dumêla mohatša ka. Xe ba išitše dinaka
 xongwê ba ka no lala naxeng nabô, batswadi xa bana taba.

Xo kxôthana xa bôna xo ka se dire xore ba tšeane, monna
 oxôna yo elexo motšei, yo a mo kxethilexo ke phuti ya xaxe.
 Fêla a itoto xore a se mo senye. Xe monnyana a xana
 lesoxana ba mo thšêlêla sehlare sa xore a mo rate. Ba se
 bitšša moratšša. Xe ba seno mo thšêlêla a ka se hlo a mo
 xana; o tla jo re ke a morata. Xa xo na se a ka ithšireletšang
 ka sôna ka xobane ba ka se ~~na~~ mmotšše.

23

Folklore, Poetry

- (a) Hlahla medupe ke lla lerereng, xa ke
- (b) Ke lla malatšši a hudile. Mabele mabelexa batho.

Morula ngwana mmakehalahalang, ka bana ba bangwê,
 nkane baka ke betšša lehothlong, more wa bo phala le kolobê.
 Kxomo kxomolela mošiwana mahlô. ~~mmx~~ Moxoši a mmamatlala a
 thaba, xa ke šupiwe ka monô, ke šupiwa ka letswele. Setimêla
 se tšea kxang le pere, kxang ya tla ya lala ~~pt~~ dipere, e bang
 thšuthššu mæxala, molelemedi, nto ya bo Mosadi a ditsebe. Xa
 se matšealetsela, empa e lota manthaladi a tsela ya ditšhipi,
 xa se xoxe ka moxala wa lodi, empa ke wa thšipi, e ka eba wa
 lodi e ka o kxaola. Xe se sepela sere: ke tšwa Bai. Ke
 tšwa Bay! Phôôfôlô ya boditse boxolo, ya humana mafolofolo
 a fula, ya patlalatsa. Sebaraki se kokwane se apara
 mekxophana, mekxophana mekxororo. Ha di je di šadišše marapo,
 tau tšša Bokono. Senthunthšša marole se a runyarunya, lebelô
 la sôna le feta la kxatwane, bo leobu ke bo mašala ~~mmx~~
 moraxo. Xe se nthšitšše moya, re ššala re thibile dinkô, e
 bang thunthoane ya bo komosasa. Se na notlo tšše telele,
 mašuxwane ke a manyane, ke kxanyêla kxanyêla le lofase, ke
 ššia lerole le bidiketšše nthaxo, e bang seepa epa mahutšwana,
 nto ya bo Makhurana a bo Birwa. Se pane dipokolo, eupya ke
 pana ke mooya, moya o tšwang Semerica sa bo mokxadi. Xe ke feta
 tseleng ke ngwana we: ngwana we: Ke feta ke lletšše, ke
 hopotšše kwa ke yang, dintlanya di ššala di di ntota mohlala.
 Thšukudu ya mma naka lenkong, se epe mobu xe ke sepola, ke
 fata dipeni. Penii Penii, Penii, Pennii.

24

25 Ka se kwane le badiidi, fêla ke nyakana le dikwêle, baepi
ba dipeni.

Kxomo ollelang a bosesothwana, benye ba haho ba
thšaba ho bolawa. Ka rare ka matlala re pholohile, he morula
o le nkô tša kxokong, re tla dika re inwêla Powana, ra enwa
selô sa ho nonthša mala. Etlwa tša mosela wa nkotana,
mathalaha makakatledi, tše di tšereng mosadi a hlala, a re
nna ha ke tšewe ke di ja Maloko. Ha ra iphsina ha ra
itlomoka, ka diperekisi tša bo. Ralebeneke, Ramakanta ka
kxetse ya dithotse, moxopo xa thubêxa wa bo Baas, ka nthša
lesome ka patêla; ha ba re Noi hake a phinya, Noi o
phintše re bua pudi. Sebaretlane ke moloi o jêla patše
ka ntlong. Ke phinya ke kxotše eng a bo Motadi, e ~~h~~ bo
Motadi a mphile thôrô tše pedi tša mmidi. Tau ya byalwa, ke
hotla ke ya hae. Mabêlê a mela mesela, mesela ya mela batho.
O se bone pudi bokokoma, bo pudi thôkô ba tswa xôna.

26 Lešaka le bolêta, ke thotse ya xa Maphuti, Maxoši a kwa
tšatsi le tšwang le a bidiwa ke Morwa lefofana la kxaka, o
re ntle le Šimexe photse di a N ba, yo a sa tleng ke Moxolo
o noši Ramapulana, xa anne, ke yêna a tlo duma Morodu, morwa
Maakxame wa mametša kwidikwiti. Motshenthse Morudu, na o
tšwa kae morwa patlana a thšipi, e bo o halxa o bapile le
pula, le maoto a le dithêtsê morodu, thšipi ya mametša a
morwa a Maakxame a mametša kwidi kwiti. Naka tša Tlou di
hlabile lefsika, tša pharoxana tša tšwa dithsere thsere.
Sehanya o fentše ke Morulane. O bopile thaba mohlakeng, wa
bopa boja makhura a hola, a Holomela, re hlola ka yôna dira
sa Matswake, o se re ke khutlo sa xonna diphiri.

END. S. 182.